

OBRANA ČR NA ROZCESTÍ: QUO VADIS?

THE DEFENCE OF THE CZECH REPUBLIC AT THE CROSSROAD: QUO VADIS?

Vilém KOLÍN*

Abstrakt

Vstupem do NATO se ČR přihlásila k odpovědnosti za ochranu hodnot západní civilizace. Současně učinila ostatní státy NATO odpovědnými za svoji obranu, přičemž na oplátku slíbila přispět i k jejich ochraně. Vojenská a hospodářská síla Západu i ČR však slábnou, což vyvolává potřebu nalézt nová řešení, jak lze čelit budoucím výzvám při zajištění obrany ČR. Jedním z možných směrů, který tento článek navrhuje a dále rozpracovává, je vytvoření silné regionální platformy pro spolupráci v oblasti obrany mezi zeměmi střední a východní Evropy, jež by podporovala společné budování obranných schopností v rámci zemi regionu, posilovala jejich interoperabilitu a tím i napomáhala k účinnějšímu plnění jejich závazků vůči spojencům a partnerům v NATO a EU.

Abstract

By becoming a member of the NATO, the Czech Republic subscribed to the responsibility for the protection of values of the Western civilization. At the same time, it made other NATO members responsible for its own protection in exchange for the promise to contribute to their protection, as well. But the military and economic power of the West, including the Czech Republic, seems to fade away, raising the need to find new solutions how meet future challenges in securing the defence of the Czech Republic. One possible way, which this article proposes and further describes, is the creation of a strong regional platform of collaboration in defence among countries of the Eastern and Central Europe, a platform that would support a joint build-up of defence capabilities among countries in the region, enhance their interoperability and, in doing so, help to meet their commitments to allies and partners in the NATO and the EU more effectively.

Klíčová slova

Výdaje na obranu; obranné schopnosti; regionální spolupráce; společné programy.

Keywords

Defence expenditures; defence capabilities; regional collaboration; collaborative programmes.

Názory a doporučení obsažené v následujícím textu jsou autorovy a nepředstavují pozici Evropské obranné agentury (EDA), kde autor v současnosti působí

ÚVOD

Podle Globálního mírového indexu (GPI) zveřejněného v ročence *SIPRI Yearbook 2011* a sestaveného Institutem pro ekonomii a mír (IEP) v australském Sydney je ČR po Islandu, Novém Zélandu, Japonsku a Dánsku pátou nejmírovější zemí světa.¹ Index je výsledkem každoroční empirické analýzy založené na srovnání řady ukazatelů z politického, hospodářského a společenského života daného státu a zahrnuje parametry jako vztahy se sousedními zeměmi, politickou stabilitu, dodržování lidských práv, výdaje na obranu jako procento hrubého národního produktu (GDP) nebo počet

* E-mail: vilem.kolin@eda.europa.eu

příslušníků ozbrojených sil na 100 000 obyvatel. ČR se tak v mezinárodním srovnání těší výsadnímu postavení jedné z pěti nejstabilnějších zemí světa.²

Nezaujatý pozorovatel by toto umístění mohl považovat za úspěch a interpretovat je jako důsledek dobře promyšlené, všeobjímající strategie, která se začala úspěšně implementovat před osmnácti lety se vznikem samostatné ČR v duchu latinského přísloví *Si vis pacem, para pacem*. Někdo zaujatý by mohl výsledek naopak považovat v lepším případě za šťastnou souhru okolností, pro kterou je spíše než existence *Grand Strategy* charakteristická vsudypřítomná improvizace povýšená na politiku. V horším případě pak za prohru státu, který dal přednost budování obecného blaha, jakým je mír, před jeho ochranou v podobě výstavby akceschopné vojenské síly působící dostatečnou mírou odstrašení, aby ubránila území státu, jeho obyvatele a majetek v podobě latinské dikce *Si vis pacem, para bellum*. Pravda se jako obvykle skrývá patrně někde uprostřed.

Je na první pohled zřejmé, že od svého vzniku v roce 1993 ČR významně pokročila v budování demokratické společnosti, právního státu a přátelských vztahů se svými sousedy. To je možné dokreslit i jejím vzestupem ze sedmáctého a historicky nejhoršího umístění v rámci GPI na současnou pátou příčku.³ Avšak schopnost přežití státu v mezinárodních vztazích nelze *bohužel* posuzovat na základě indexů, třebaže poskytují rychlou a srozumitelnou informaci o komplexních a často těžko uchopitelných fenoménech, jakým je v tomto případě mír. Ani minulá přední místa v tabulce a současné první místo neuchránily například Island před devastujícími účinky finanční krize z let 2008–2011.⁴ ČR proto nemůže interpretovat svůj posun na přední místa tabulky jako potvrzení správnosti nastaveného kurzu. Tento vzestup by se měl pro ni naopak stát příležitostí k zamyšlení, jakým způsobem hodlá do budoucna bránit svoji územní celistvost a politickou nezávislost a tím svobodu a majetek svých občanů.

Vyčerpávající odpověď na tuto otázku by si jistě vyžádala několikasvazkovou publikaci podobnou *Bílé knize o obraně*, kterou v květnu letošního roku schválila vláda.⁵ Proto není ani nemůže být ambicí tohoto článku poskytnout širokospektrální analýzu stavu ČR a zdrojů nutných pro zajištění její budoucí obrany. Cílem článku je upozornit na vybrané a podle autora málo diskutované problémy, které budou mít zásadní dopad na zajištění obrany ČR, a navrhnout jako jeden z možných způsobů řešení vytvoření silné regionální platformy pro spolupráci v otázkách obrany mezi zeměmi střední a východní Evropy.

KONTEXT

Vstupem do Severoatlantické aliance (NATO) v roce 1999 se ČR přihlásila k odpovědnosti za ochranu hodnot západní civilizace. Současně učinila ostatní státy NATO odpovědné za svoji obranu, přičemž na oplátku slíbila přispět i k jejich ochraně. Členství v NATO bylo v té době stejně jako dnes považováno za hlavní pilíř obrany ČR a za dlouhodobou záruku její vnitřní stability a politické nezávislosti. Západní civilizace se zdá být v současnosti jen odleskem toho, čím byla na konci studené války, který pro ni byl synonymem vítězství a příslibem nového, lepšího světového uspořádání.

Legitimita západní civilizace a její relativní váha ve světě je historicky založena na pěti pilířích: pozitivním populačním přírůstkem, ekonomickém růstu, technologické nadvládě, přitažlivé ideologii a neochvějně vojenské síle. Klesající váha Západu v mezinárodních vztazích je důsledkem rychlého populačního poklesu, globálního šíření technologií, stále silnějších hospodářských krizí a klesajících výdajů na obranu. Bez finanční stability a robustní hospodářské základny se dominance Západu stane dříve nebo později pouhou chimérou. Jak 26. července loňského roku v rozhovoru pro *Defence News* poznamenal tehdejší britský ministr obrany Liam Fox: „Jedna z lekcí studené války, ze které jsme se poučili, byla, že to nebyla jen naše armáda, ale také naše hospodářská síla, která nám pomohla přežít tento obzvlášť dlouhý konflikt. My na Západě si potřebujeme zapamatovat, že je to síla našeho hospodářství, které podepírá vše ostatní.“⁶

Data zveřejněná 20. dubna letošního roku v *Jane's Defence Weekly* jasně ilustrují změnu v rovnováze moci, kdy na straně jedné Západ odzbrojuje a na straně druhé celý zbytek světa zbrojí. Spojené státy jako lídr NATO se v letech 2007–2010 podílely na světových výdajích na obranu 51 až 53 %. Státy Evropské unie (EU), z nichž 21 je současně členy NATO, se ve stejném období pohybovaly mezi 29 a 30 %. *Jane's* předpovídá, že do roku 2015 podíl Spojených států poklesne na 41 %

s předpokládaným snížením rozpočtu o 13 % na 610 miliard dolarů v letech 2010 až 2015. Jak tento zdroj dále uvádí, rozpočet států EU rovněž očekává pokles, a sice z 234 miliard dolarů v roce 2010 na 226 miliard dolarů v roce 2015. Při relativně konstantních globálních výdajích na obranu ve výši 1,48 bilionu dolarů, které *Jane's* ve stejném období očekává, bude demilitarizace Západu vyrovnána a v konečném odhadu překonána militarizací zbytku světa. Například státy BRIC (Brazílie, Rusko, Indie a Čína) předpokládají podle stejného zdroje vzestup výdajů na obranu o 150 % na 391 miliard dolarů v roce 2015.⁷

Západ by mohl udržet svůj podíl na světových výdajích na obranu udržením nebo zvýšením podílu svého GDP na světovém GDP nebo zvýšením podílu GDP, který věnuje na obranu v rámci národních rozpočtů. První možnost je založena na předpokladu hospodářského růstu Západu. To se vzhledem k dosud trvající, avšak ne všeobecné technologické dominanci nabízí jako řešení, alespoň v krátkodobém a střednědobém horizontu. Je však třeba si uvědomit, že výdaje na vojenský výzkum a vývoj, které jsou častokrát hnacím motorem civilního výzkumu, budou klesat spolu s výdaji na obranu. Podle dat zveřejněných v *Jane's Defence Weekly* 3. srpna letošního roku poklesnou výdaje na vojenský výzkum a vývoj ve Spojených státech z 86 miliard dolarů v roce 2010 na 65 miliard v roce 2015. EU, která ve srovnání se Spojenými státy generuje dohromady jen pětinu výdajů na obranný výzkum a vývoj, dále sníží ve stejném období své výdaje o 1,4 miliardy dolarů.⁸ Druhá možnost, jak udržet současný podíl Západu na světových výdajích na obranu, je přesunout část národních výdajů určených pro civilní sféru do vojenské oblasti. Tato možnost se však s ohledem na silící tlaky vůči snižování státních deficitů a rostoucí obtížnosti zajistit přinejmenším základní fungování státu a neohrozit tak sociální smír nejvíce jako řešení. Určitě pak ne v krátkodobém a střednědobém horizontu, kdy neexistence jasné a hmatatelné hrozby pomáhá většině voličské základny Západu úspěšně blokovat jakékoliv snahy vlád o změnu rozpočtových priorit ve prospěch vyšších výdajů na obranu.

... A ČESKÁ REPUBLIKA

ČR jako země, které se hrdě hlásí k odkazu západní civilizace a členství v NATO, bohužel nebude stejně jako její spojenci vůči výše popsaným trendům imunní. Stagnující populační přírůstek a stárnutí obyvatelstva, ztížení přístupu ke vzdělávání, rostoucí zadlužení státu a selektivní průmyslová základna s absencí silných *českých* regionálních a globálních firem, které by generovaly významné příjmy do státního rozpočtu, kontinuální snižování výdajů na obranu a redukce počtu aktivních vojáků a podpůrného personálu jsou jen některé z negativních faktorů, jež nedávají příliš optimismu a naděje pro efektivní řešení očekávaných výzev. *Bílá kniha o obraně* měla stimulovat diskusi na toto téma a poskytnout základní obrysy jejich řešení. To se však podařilo jen částečně. *Bílá kniha* zůstává silnou v popisu současného stavu, avšak slabou v určování výsledku jednoduché rovnice: dialektiky mezi tím, jakých cílů chce ČR v obraně dosáhnout, a tím, jaké schopnosti má k dosažení těchto cílů k dispozici.

Bílá kniha obsahuje málo alternativ, porovnání a prioritizací a jen zřídka uznává kompromisy, což často vede k *černým závěrům*, jako je příklad likvidace schopnosti AČR v oblasti bojových vrtulníků.⁹ Přes řadu negativ je *Bílá kniha* pozitivním vyjádřením změny přístupu k řešení otázek souvisejících se zajištěním obrany ČR a dobrým příslibem „dělat věci jinak“, k němuž jsem před rokem vybízel ve svém článku na stránkách *Obrany a strategie*. Implementace *Bílé knihy* však zůstává otevřená a další snižování zdrojového rámce může její doporučení zcela zásadně revidovat, což by jen dále prohloubilo propast mezi ambicemi v ní popsanými a prostředky nutnými k jejich naplnění.

Snaha o hospodárný, efektivní a udržitelný rozvoj vojenských schopností zůstává proto i nadále prioritou, přičemž doporučení, která by napomohla jeho dosažení popsaná před rokem ve zmíněném článku, je možné považovat za stále platná.¹⁰ Důležitou proměnnou, která těmto doporučením může dát nový směr a pomoci ČR lépe čelit uvedeným výzvám, je vytvoření silné regionální platformy pro otázky obrany mezi zeměmi střední a východní Evropy.

REGIONÁLNÍ ŘEŠENÍ

Země střední a východní Evropy, jako Česká republika, Maďarsko, Polsko, Rakousko, Slovensko nebo Slovinsko, mají společnou historickou zkušenost a úzké kulturní vazby. Jsou současně členy NATO (v případě Rakouska iniciativy Partnerství pro mír) a EU, která dále sblížuje jejich politické a hospodářské zájmy. Všechny země považují ve větší či menší míře obranu za jednu z národních priorit, jak zachovat politickou nezávislost a současně dostát závazkům vůči svým spojencům a partnerům v NATO a EU. Společně pokládají svůj obranný průmysl za důležitou součást národních průmyslových základen, za cenný zdroj inovací a know-how, který poskytuje ozbrojeným silám nezbytné vybavení včetně jeho údržby a modernizace a zajišťuje bezpečnost dodávek v době ohrožení míru. Ozbrojené síly těchto zemí jsou také v mnoha případech vybaveny stejnou technikou. V neposlední řadě usilují všechny země o to, hrát roli spolehlivého a důvěryhodného spojence a partnera jak v rámci NATO, tak EU.

Třebaže NATO i EU poskytuje těmto státům základní rámec pro jejich vzájemnou spolupráci, existuje řada oblastí sahajících od budování vojenských schopností s využitím společných programů vyzbrojování přes projekty výzkumu a vývoje k otázkám souvisejícím s konsolidací obranného průmyslu, ve kterých tyto země mohou vystupovat společně a využít tak lépe svůj potenciál pro spolupráci ve prospěch řešení ušitých na míru potřebám jejich ozbrojených sil a schopnostem jejich obranného průmyslu. Je pravdou, že se tyto země postupně snaží, s menším či větším úspěchem, zvýšit svůj podíl na řešení obranných otázek v NATO i v EU. Nicméně současně nastavené institucionální struktury a procesy ovládající realizaci společných programů a projektů v oblasti vyzbrojování, výzkumu a vývoje často stanovují vysoké finanční a technické požadavky, které jsou splnitelné jen pro velké země a jejich primární dodavatele (například pro vstup do průmyslového konsorcia projektu ESSOR Evropské obranné agentury – EDA v oblasti softwarového rádia byla požadována částka 10 milionů eur). Komparativní výhoda menších a specializovaných ekonomik, kterými tyto země disponují v civilní sféře, tak stále čeká na svoji příležitost k materializaci v obranném sektoru.

V tomto kontextu může vytvoření silné regionální platformy otevřít dveře k řešení současných výzev spojených se zajištěním národní obrany s důrazem na národní specifika, potřeby a zdroje komplementárně k souvisejícím procesům v NATO a EU. Příklady regionální spolupráce tohoto druhu je mnoho. Mezi nejvýznamnější patří spolupráce mezi státy *Letter of Intent* (LoI): Francií, Itálií, Německem, Španělskem, Švédskem a Velkou Británií, které disponují více než 90 % obranných výdajů v Evropě (stejný podíl se týká i jejich výdajů na výzkum a vývoj a velikosti jejich obranného průmyslu). Dalším příkladem je nedávné britsko-francouzské společenství nebo německo-francouzsko-polská Weimarská iniciativa, ke které se následně přidala Itálie a Španělsko. Na severu Evropy je hlavním hráčem Nordická skupina čítající Dánsko, Finsko, Island, Norsko a Švédsko, jež se nedávno transformovala do podoby organizace s názvem NORDEFSCO. Mezi podobnou regionální iniciativu je možné zařadit i visegrádkou čtyřku zahrnující Českou republiku, Maďarsko, Polsko a Slovensko. Ta však obranné otázky řeší jen okrajově a spíše než akceschopným tělesem byla dosud jen diskusním fórem.

Jinými slovy, mezi zeměmi střední a východní Evropy se nachází velký prostor pro vytvoření silné regionální platformy v oblasti obrany srovnatelné například s NORDEFSCO, která by společně podporovala budování obranných schopností v rámci regionu, posilovala interoperabilitu a tím i napomáhala k účinnějšímu plnění jejich závazků vůči spojencům a partnerům v NATO a EU, generovala příležitosti pro vzájemnou spolupráci, společně řešila zvyšování efektivity výdajů na obranu a poskytla mechanismus pro jednotný postup v otázkách společného zájmu, jakými může být například konsolidace obranného průmyslu, pořízení *off-the-shelf*, programy vyzbrojování, projekty obranného výzkumu a vývoje, logistická podpora nebo výcvik a vzdělávání. Mezi první oblasti společného postupu by pak mohla patřit následující témata:

- efektivnější využívání principu *pooling and sharing* jak v oblasti rozvoje obranných schopností, tak v oblasti konsolidace obranného průmyslu;
- účinnější využívání existujících rámců spolupráce (například programů a projektů kategorie A a B v rámci EDA) pro formování nových regionálně zaměřených programů a projektů;

- vytvoření nových bilaterálních a regionálních rámců spolupráce v oblasti společného pořízení včetně *off-the-shelf* a společných programů vyzbrojování a projektů výzkumu a vývoje;
- řešení otázek obranného průmyslu a trhu v kontextu tvorby Evropského trhu s obranným materiálem (EDEM) a Evropské obranné technologické a průmyslové základny (EDTIB) a jejich dopadů na národní obranný trh a průmyslovou a obrannou technologickou základnu ve vazbě na transpozici Směrnice 2009/81/EC o zakázkách v oblastech obrany a bezpečnosti¹¹ (například v oblasti programů průmyslové spolupráce – *offset*);
- posílení účasti a vlivu v rozhodovacích procesech v NATO a EU, které souvisejí s řešením otázek budování obranných schopností, vyzbrojování, výzkumu a vývoje a průmyslu a trhu.

Jako konkrétní společné iniciativy je pak možné identifikovat následující aktivity, které by mohly být založeny na principu vedoucí země a dobrovolné účasti dalších partnerů v rámci regionálního uskupení, v případě potřeby i mimo něj:

- zvýšení vzájemného porozumění o otázkách budování obranných schopností, vyzbrojování, výzkumu a vývoje, průmyslu a trhu prostřednictvím společné vzdělávací a výcvikové platformy;
- identifikace možných oblastí pro společné projekty a programy a podpora efektivních metod pořízení obranného materiálu a služeb prostřednictvím současných a nově se vytvářejících mechanismů;
- podpora rovných podmínek na trhu v rámci tvorby EDEM;
- analýza možností, jak v souladu s evropským právem využívat programů průmyslové spolupráce – *offset* nebo jiných nástrojů k udržení a rozvinutí klíčových průmyslových schopností a kapacit v rámci regionu;
- identifikace příležitostí pro *pooling and sharing* a jejich kategorizace ve smyslu, jaké schopnosti a prostředky si každá země ponechá v rámci své výlučné pravomoci; jaké schopnosti a prostředky bude možné využívat společně (například tím, že vyřazené bojové vrtulníky a prostředky jejich podpory a výcviku, které jsou v rámci ČR, se nezruší, ale nabídnou po dohodě s ostatními partnery ke sdílení, čímž zůstane zachována schopnost tuto techniku používat); a v jakých schopnostech a prostředcích budou země na sobě vzájemně závislé s cílem tyto schopnosti uchovat, neduplikovat jejich rozvoj a dosáhnout synergie (například tím, že se ČR vzdá bojových vrtulníků, ale bude mít přístup k této schopnosti v rámci jiné země regionu).

ZÁVĚR

Regionální spolupráce není všelékem. I sebeefektivnější regionální platforma nemůže nikdy naplno kompenzovat neadekvátní obranný rozpočet. Nicméně dobře a chytře aplikovaná regionální spolupráce může částečně vyrovnat nebo alespoň oddálit jeho negativní dopad na budování obranných schopností. Pro některé může být regionalizace obrany krokem zpět ve snaze o sjednocení obranného úsilí. Pokud se však regionální spolupráce ukáže úspěšnou a státy účastníci se regionální spolupráce budou vojensky silnější, NATO i EU bude jednotnější, neboť bude mít přístup k více interoperabilním a lépe integrovaným obranným schopnostem svých členů.

Pro ČR je posílení regionální spolupráce v obraně patrně posledním záchranným bodem, jak zastavit nebo přinejmenším zpomalit postupný propad obranných schopností do bodu, odkud nebude návratu. O tom, co je tímto bodem, je zatím možné jen spekulovat. Co je však zřejmé, je skutečnost, že bez adekvátní vojenské síly nebude do budoucna možné ochránit územní celistvost ČR, její politickou nezávislost a v konečném důsledku ani svobodu a majetek jejich obyvatel. Bez dostatečných obranných schopností nebude ČR schopná dostát ani závazkům vůči svým spojencům a partnerům v NATO a EU, což pro ni může v konečném důsledku znamenat, že očekávaná pomoc spojenců v případě ohrožení země se stane jen formálním příslibem. Jinými slovy, i kdyby ČR v příštím roce obsadila první příčku GPI, vidina dlouhodobého míru bez vojenských prostředků k jeho obraně pro ni zůstane pouhou iluzí.

Prvorepublikový ministr zahraničí Edvard Beneš a poté i jeho nástupce v exilové vládě Jan Masaryk kdysi v duchu tehdejší debaty o Československu a jeho úloze v mezinárodních vztazích použili metafory *mostu* mezi Východem a Západem, mostu, po němž je možné přejít z jedné strany na druhou, ale který je také možné vyhodit do povětří. Jestliže ČR jako jeho nástupce nenalezne v dohledné době způsob, jak zajistit hospodárný, efektivní a udržitelný rozvoj vojenských schopností nutných k obraně státu, jeho obyvatel a majetku a současně i svých spojenců, bez kterých se nebude moci nikdy samostatně bránit, první nepřítel *most* hravě zničí, neboť v té době už nebude nikdo, kdo by ho mohl a chtěl chránit.

POZNÁMKY

¹ *SIPRI Yearbook 2011: Armaments, Disarmament and International Security*. Stockholm International Peace Institute, 2011, s. 78.

² Viz *ibid.*, s. 81–84.

³ Viz *Global Peace Index 2008, Methodology, Results and Findings*. Institute for Economics and Peace, 2008, s. 8.

⁴ Viz *SIPRI Yearbook 2011: Armaments, Disarmament and International Security*, s. 78; *SIPRI Yearbook 2010: Armaments, Disarmament and International Security*. Stockholm International Peace Institute, 2010, s. 78; *SIPRI Yearbook 2009: Armaments, Disarmament and International Security*. Stockholm International Peace Institute, 2009, s. 86; a *Global Peace Index 2008, Methodology, Results and Findings.*, s. 8.

⁵ Viz *Bílá kniha o obraně*. Ministerstvo obrany ČR, 2011.

⁶ Viz FOX, Liam, Interview, s. 30.

⁷ ANDERSON, Guy, Briefings: Global Defence Markets, s. 27–28.

⁸ ANDERSON, Guy, Bleak Future for R&D Investment In Europe, s. 23.

⁹ Viz *Bílá kniha o obraně*, s. 16.

¹⁰ Viz KOLÍN, Vilém, Hospodárný, efektivní a udržitelný rozvoj vojenských schopností ČR: Zbožné přání nebo politická nutnost?, s. 121–131.

¹¹ Viz *Directive 2009/81/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 on the Coordination of Procedures for the Award of Certain Works Contracts, Supply Contracts and Service Contracts by Contracting Authorities or Entities in the Fields of Defence and Security, and Amending Directive 2004/17/EC*, Official Journal of the European Union, L 216/76, 20. července 2009.

LITERATURA

- [1] ANDERSON, Guy. Bleak Future for R&D Investment in Europe. *Jane's Defence Weekly*. 3. srpna 2011, roč. 48, č. 16, s. 27–31. ISSN 0265-3818.
- [2] ANDERSON, Guy. Briefing: Global Defence Markets. *Jane's Defence Weekly*. 20. dubna 2011, roč. 48, č. 31, s. 23. ISSN 0265-3818.
- [3] *Bíla kniha o obraně*. Ministerstvo obrany ČR, 2011. ISBN 978-80-7278-564-3.
- [4] *Directive 2009/81/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 on the Coordination of Procedures for the Award of Certain Works Contracts, Supply Contracts and Service Contracts by Contracting Authorities or Entities in the Fields of Defence and Security, and Amending Directive 2004/17/EC*. Official Journal of the European Union, L 216/76, 20. července 2009.
- [5] FOX, Liam. Interview. *Defense News*. 26. července 2010, roč. 25, č. 29, s. 30. ISSN 0884-139X.
- [6] *Global Peace Index 2008, Methodology, Results and Findings*. Institute for Economics and Peace, 2008.
- [7] KOLÍN, Vilém. Hospodárný, efektivní a udržitelný rozvoj vojenských schopností ČR: Zbožné přání nebo politická nutnost? *Obrana a strategie*. 2010, roč. 10, č. 2, s. 121–131. ISSN 1214-6463.
- [8] *SIPRI Yearbook 2009: Armaments, Disarmament and International Security*. Stockholm International Peace Institute, 2009. ISBN 978-0-19-956606-8.
- [9] *SIPRI Yearbook 2010: Armaments, Disarmament and International Security*. Stockholm International Peace Institute, 2010. ISBN 978-0-19-958112-2.
- [10] *SIPRI Yearbook 2011: Armaments, Disarmament and International Security*. Stockholm International Peace Institute, 2011. ISBN 978-0-19-969552-2.

